

ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ

Η εξέλιξη του πολιτεύματος στην αρχαία Ελλάδα

Με την κατάρρευση και διάλυση του συγκεντρωτικού τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας των Μυκηναϊκών κέντρων, που σημειώθηκε περίπου το 1200 π.Χ. και φανερώνεται από την εξαφάνιση της Γραμμικής Β, ιδρύθηκαν νέες κοινότητες με **φυλετική δομή**. Οι κοινότητες αυτές που συγκροτήθηκαν μετά τις μετακινήσεις των ελληνικών φύλων στην Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα, την Αττική και την Εύβοια αποτελούνταν από ομάδες ανθρώπων που ανήκαν στην ίδια φυλή, είχαν δηλαδή κοινή καταγωγή και μοιράζονταν την ίδια εδαφική περιοχή. Κάθε φυλή είχε **τον αρχηγό της**, που εκλεγόταν από τη συνέλευση των πολεμιστών, δηλαδή τους άντρες της φυλής που ήταν ικανοί να φέρουν όπλα.

Από τη συνένωση των φυλών προέκυψε στη συνέχεια **το φυλετικό κράτος**. Το φυλετικό κράτος είχε ως αρχηγό έναν **βασιλιά**, που επίσης εκλεγόταν από τη συνέλευση των πολεμιστών. Βαθμιαία **το αξίωμα του βασιλιά** εξελίχθηκε σε **κληρονομικό**. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη: «Οι βασιλείς αναδείχθηκαν με τη θέληση των υπηκόων τους και το αξίωμα τους έγινε κληρονομικό διότι οι προκάτοχοί τους ευεργέτησαν τον λαό,»¹ δηλαδή έλαβαν το αξίωμά τους λόγω των υπηρεσιών τους προς τον λαό. Ο βασιλιάς διοικούσε τον στρατό σε καιρό πολέμου και ταυτόχρονα είχε θρησκευτικές και δικαστικές εξουσίες και ο τρόπος διακυβέρνησης ονομάστηκε «**Βασιλεία**».

Κατόπιν, όταν τον 8^ο αιώνα π.Χ. το φυλετικό κράτος διασπάστηκε σε μικρότερα τμήματα, τα οποία αυτονομήθηκαν, έγιναν δηλαδή ανεξάρτητα, εμφανίστηκε **ο θεσμός της πόλης-κράτους**.² Με την έννοια της **πόλης** ταυτίζεται και το **πολίτευμα**, δηλαδή το σύστημα διακυβέρνησης που αποτελούσε και το κυρίαρχο στοιχείο της. Αυτή η σημαντική εξέλιξη οδήγησε στη βαθμιαία αποδυνάμωση του θεσμού της «**Βασιλείας**» και της μεταβίβασης της εξουσίας στους **ἀρίστους**, δηλαδή στους **ευγενείς**, που κατείχαν μεγάλη υλική και πολιτική δύναμη και που παλαιότερα αποτελούσαν το συμβούλιο του βασιλιά. Έτσι στις περισσότερες πόλεις, αλλού νωρίτερα και αλλού αργότερα, διαμορφώθηκε το **πολίτευμα της «Αριστοκρατίας»**.

Κατά την περίοδο που πραγματοποιήθηκε ο Β΄ Ελληνικός Αποικισμός (από τα μέσα του 8^{ου} – 6^ο αιώνα π.Χ.), σημειώθηκαν αλλαγές στο **πολίτευμα**, που ήταν στενά συνδεδεμένες

¹ Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, 1285b, στίχ.4-5, μτφρ. Πηνελόπη Τζιώκα-Ευαγγέλου, *Αριστοτέλης Πολιτικά, III-IV* (Αθήνα: Εκδ. Ζήτρος, 2007), σελ. 327.

² Ο θεσμός της πόλεως-κράτους είχε αναπτυχθεί σχεδόν σε ολόκληρο τον ελληνικό χώρο μετά τον Α΄ Ελληνικό Αποικισμό και υπήρξε ένα σύστημα κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης, το οποίο στηριζόταν στις στενές σχέσεις ανάμεσα στους πολίτες, αλλά και την ενεργή συμμετοχή τους στις υποθέσεις της πόλης τους.

κατά κύριο λόγο με την ανάπτυξη του εμπορίου. Η ενασχόληση με το εμπόριο αποτελούσε μία σημαντική πηγή πλουτισμού. Έτσι, σταδιακά δημιουργήθηκε μία νέα ομάδα πλούσιων που δεν προερχόταν από την τάξη των ευγενών. Αυτοί οι νεόπλουτοι, οι οποίοι απέκτησαν υλική δύναμη χάρη στην προσωπική τους αξία, παντρεύονταν με κόρες ευγενών με σκοπό την ανάδειξή τους στα ανώτερα αξιώματα της πολιτείας. Η εξέλιξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα την **αντικατάσταση της καταγωγής ως κριτήριο άσκησης της εξουσίας από τον πλούτο**. Επομένως, «όταν μόνο ο πλούτος αποτελεί το κριτήριο ανάδειξης στα αξιώματα της πολιτείας, το πολίτευμα χαρακτηρίζεται ως **ολιγαρχικό**, δεδομένου ότι οι πλούσιοι είναι λίγοι.»³ Η θέση αυτή επιβεβαιώνεται από τον Αριστοτέλη, ο οποίος αναφέρει ότι: «**ολιγαρχικό είναι το πολίτευμα όπου οι λίγοι καταδυναστεύουν τους πολλούς.**»⁴

Οι αναταραχές, που σημειώνονται στις πόλεις-κράτη όταν τα αριστοκρατικά ή ολιγαρχικά καθεστώτα αδυνατούσαν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα των πολιτών ευνοούσαν την πραξικοπηματική κατάληψη της εξουσίας από ένα πρόσωπο. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη: «**Τυραννία [...] είναι μια μοναρχία που κυβερνά με απολυταρχικό τρόπο την πολιτική κοινότητα.**»⁵ Ο σφετερισμός της εξουσίας από ένα άτομο, δηλαδή η κατάληψη της εξουσίας από κάποιον με βίαιο τρόπο ή ξεγελώντας τον λαό, για την εξυπηρέτηση του προσωπικού του συμφέροντος και όχι των πολιτών, συνθέτουν το «**τυραννικό**» καθεστώς. Τυραννίδες εγκαταστάθηκαν σε πολλές ελληνικές πόλεις-κράτη κατά τον 7^ο και 6^ο αιώνα π.Χ., όπως ο Περίανδρος στην Κόρινθο, ο Πολυκράτης στη Σάμο, ο Φείδων στο Άργος και ο Πεισίστρατος στην Αθήνα. Γενικά οι τύραννοι προχωρούσαν στην ανέγερση μεγαλόπρεπων έργων, για να κερδίσουν, ανεπιτυχώς όμως, την εύνοια των πολιτών και να δημιουργούν την εντύπωση ότι διέθεταν τα χρήματα της πολιτείας για το κοινό όφελος.

Μετά την κατάλυση των τυραννικών καθεστώτων, στις περισσότερες πόλεις-κράτη επανήλθε το «**ολιγαρχικό**» πολίτευμα, ενώ στην Αθήνα οι μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη έθεσαν τις βάσεις για την εδραίωση της «**δημοκρατίας**». Ο Κλεισθένης διεύρυνε το σώμα των πολιτών, δηλαδή των ατόμων με δικαίωμα στην πολιτική ζωή της Αθήνας, καθιστώντας προσιτά τα αξιώματα σε όλους τους πολίτες. Η ουσιαστική συμμετοχή των πολιτών στη διακυβέρνηση του κράτους, δηλαδή στα κοινά, ενίσχυσε τους δεσμούς τους με την πόλη και ενδυνάμωσε την πίστη τους στην **ισονομία**, την ισότητα απέναντι στους νόμους, και στην **ισηγορία**, την ελευθερία λόγου για πολιτικά ζητήματα.

Δρ Κωνσταντίνος Γεωργίου
Σύμβουλος, Εκπαιδευτικός

³ Άννα Ραμού-Χαψιάδη, *Από τη φυλετική κοινωνία στην πολιτική* (Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1982), σελ.107-108.

⁴ Αριστοτέλη, Πολιτικά, 1279a 25, μτφρ. Β. Μοσκόβης, *Αριστοτέλους Πολιτικά. I-II* (Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1989); (Μνημοσύνη: Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας) https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=44&m=2.

⁵ Αριστοτέλη, Πολιτικά, 1279a 15, μτφρ. Β. Μοσκόβης, *Αριστοτέλους Πολιτικά. I-II* (Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1989); (Μνημοσύνη: Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας) https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=44&m=2.